

Dysfunktionalismen

Skrevet af Ditlev V. Petersen

Lørdag, 15. september 2018 20:41 -

Da den industrielle revolution begyndte at tage fart i midten af 1800-tallet, var et af resultaterne (som formålet var) en strøm af relativt billige, masseproducerede varer. Mange af dem var af støbegods: ovne, komfurer, kødhakkemaskiner, symaskiner, elevatorstole, bybænke, gelændere (den med griffen), gadelygter, støbejernskors, haveborde ... Karakteristisk for mange af disse varer var, at de blev dekoreret i en underlig nyrokoko-stil. Der var snørkler og forgyldninger (dvs. guld var det ikke, industrien skabte også guldbronzen – fine messingflager rørt ud i lak), underlige komplekse mønstre, griffer og løvefødder (nogle syntes gravet ud af Pompeii) og overføringsbilleder med fornemt tryk, mønstre og firmanavne. Det blev mere og mere påklistret, vulgært og billigt.

Den første modreaktion (mod- er en tautologi) blev Arts and Crafts-bevægelsen, hvor man i stedet for de billige, industrielle masseprodukter søgte tilbage til middelalderens og renaissancens laugsvæsen og stolte håndværkstraditioner. Denne bevægelse blev sjovt nok anført af idealistiske individer, der ønskede at forbedre forholdene for industriens arbejdere. Selv om forholdene i industrien var meget slemme, så nød arbejderne dog godt af et arbejde med en forudsigelig løn (fraset de tilbagevendende kriser) og de billige varer. Så gjorde det meget lidt, at de så rædsomme og latterlige ud! De fine håndværksproducerede varer: Håndsatte bøger i meget fornemt udstyr, elegante tapeter, fint vævede stoffer, arkitekttegnede huse med en masse dejlige detaljer, møbler og andet inventar udskåret (i hånden) af de ædleste træsorter med intarsia med sjældent tropetræ – blev så vanvittigt dyre, at kun landadel, det bedre borgerskab, rige arvinger og industrifyrster havde råd til dem. En tragikomisk ende for den del af den utopiske socialisme.

Men bevægelsen satte sig spor. Der opstod aflæggere i lande uden for England. Nogle forsøgte at kombinere ordentlige varer uden påklistrede dekorationer med industriel produktion. Enkle men elegante løsninger groede frem. Stadig meget pyntede, men – af og til – ikke så dyre, at småborgerskab og de mere vellønnede arbejdere kunne være med. Art nuvo, Jugend og Skønvirke.

Og så kom det helt store: Funktionalismen! En genstands form skal være et resultat af dens funktion. Hvis noget er funktionelt, bliver det naturnødvendigt også smukt. En kartoffelskræller, der er god at bruge, er også smuk. Det betød ikke nødvendigvis, at man gav afkald på at udsmykke sine produkter. Funktionalismen inden for grafisk design kunne slet ikke lade være med dette. Desuden skal ting jo males eller på anden måde færdiggøres. Der er valg og fravalg. En kartoffelskræller kan ikke kun se ud på én måde. Men funktionen var det primære. Desuden skulle produkterne kunne produceres effektivt uden overflødige og fordyrende processer.

Dysfunktionalismen

Skrevet af Ditlev V. Petersen

Lørdag, 15. september 2018 20:41 -

Det industrielle design arbejdede videre med dette (afbrudt af et grueligt intermezzo i 30'erne og 40'erne; selv om maskingeværer er nok så funktionelle, kan det diskuteres, hvor smukke de egentlig er, når man står ved den forkerte ende af dem).

Flere designere udviklede ting i et strømlinet, modernistisk design. Tiden var besat af mekanik, fart og rekorder, så en kaffemølle skulle naturligvis være strømlinet. Selv om kaffemøller nu sjældent bevæger sig med nogen større fart. Det strømlinede design gav dobbeltkrumme overflader, der havde den nyttige bivirkning, at selv ret tynd plade fik en god stivhed. Da amerikanerne begyndte at montere »raketydser« og »halefinner« på deres store biler, bevægede det sig over i det latterlige.

Og efterhånden kom en ny strømning inden for industrielt design, begyndende i 1960'erne, og efterhånden blev det den absolut dominerende. Vi kan jo kalde den for *dysfunktionalismen*. Hvor designet førhen altid skulle tage hensyn til genstandens brug, så blev designerens *udtryk*

nu det vigtigste – selv om det ganske ofte er gået voldsomt ud over brugbarhed. I 1960'erne og 1970'erne kunne man stadig gøre sig lystig over »arkitekter«, der kunne lave stole, man ikke kunne sidde i eller på (det er jo faktisk også usundt at sidde for meget) og lamper, man ikke kunne se ved, men som udtrykte ens »personlige smag« (og checkhæfte!).

Jeg havde fornøjelsen af at gå på et gymnasium, hvor arkitekterne også havde tegnet stolene (som var hårde, ubehagelige og one-size-fits-nobody). De var dertil tunge og med en kedelig tendens til at bryde sammen, fordi der var for store kræfter koncentreret i de bøjede jernrør. Det var også svært at se, hvad der stod på tavlen, for de arkitekttegnede lamper kunne om ikke oplyse, så dog i hvert fald lave genskin i tavlen. Trapperne var lige vel smalle til så mange elever og fællesrummet et støjende kaos.

Senere flyttede jeg på kollegium, tegnet af samme arkitekter. Kollegiet havde mange gode sider, men de meget høje fællesrum var ikke beregnet til at blive gjort rent. Det var noget med borde og stole stablet oven på hinanden, og en idiot i toppen med en kost for at få fejet spindelvæv ned. Rå beton kan heller ikke gøres rent. Men det virkede stadig som undtagelser i en funktionel verden.

IC3s døre var meget omtalte, da toget var nyt. Som alle ved, skal man hverken hive i et håndtag (dørene i de gamle tog kunne være tunge, og hvis toget krængede, kunne de smadre ind i passageren) eller trykke på en knap, som havde været meget logisk på den tid. Nej, der skulle

Dysfunktionalismen

Skrevet af Ditlev V. Petersen

Lørdag, 15. september 2018 20:41 -

ikke være noget bevægeligt (ud over dørene). Så man skal »vifte« foran døren. Det tog nok omkring 15 år, før folk forstod princippet. Personligt begyndte jeg at »slå kors for mig«, når jeg skulle igennem døren. Ikke fordi det fungerer bedre, men fordi jeg så fik lejlighed til at optræde for de andre i toget. Men det var ikke nemt at forstå for folk.

En meget rost citronpresser i metal har en »kvæstedims« som en almindelig citronpresser, men den er så placeret hævet på tre meget lange ben, så den ligner et fjendtligt rumskib fra en B-film fra omkring 1965. Den ser faktisk sjov ud, koster en formue, og har ry for ikke at være rar at bruge. Saften skal dryppe ned mellem de tre ben, når man holder en skål eller kop under. Smart, elegant og upraktisk!

Ufatteligt meget elektronik er blevet udstyret med usynlige knapper. Én ting er, at knapper åbenbart skal være sorte lige som resten af apparatet, men de skal også være små, anbragt i niveau med overfladen og ikke på nogen måde gøre opmærksomme på sig selv. I bedste fald er der en tekst, man kan »sigte efter«, men teksten er lidet informativ og anbragt ved siden af knapperne (ellers ville den vel blive slidt af), så man skal »sigte ved siden af«. Og så er bogstaverne, hvis de er der, for små. Knapper skal være enkle og ligetil – det hedder intuitive at bruge. Hvis man skal læse en vejledning for f.eks. at kunne skifte station på en radio, så har designeren ikke lavet sit arbejde. *Ingen af* designerne har lavet deres arbejde.

Mange apparater har knapper af typen Menu eller Presets. Nå? Og får man fat i en fjernbetjening til et fjernsyn, så er det som at stå med en stele i et ægyptisk tempel – og ikke kunne hieroglyffer. Mystiske symboler, enkelte i klare farver, hvoraf man svagt aner meningen med få af dem, får enhver til at føle sig som et fortidslevn. Hvorfor er der så mange funktioner, som ingen bruger (fordi ingen kan finde rundt i dem)?

DOKK1, det nye hovedbibliotek og borgerservice i Århus (aber nein, Aarhus), er et lærestykke i design for det visuelle udtryk (indtryk, nedtryk – vælg selv). Bygningen troner stolt på havnen (under de andre endnu højere bygninger). Min første tanke var, at det da er ualmindeligt optimistisk at bygge stort på havnen, når meget tyder på, at vandstanden snart kommer til at stige en hel del. Selv en stigning på 1 meter (det bliver næppe i min tid, men lad os sige om 50 år) *plus* en kraftig blæst i nogle dage, så vil den fuldautomatiske parkeringskælder være mest egnet til undervandsbåde.

Dernæst skrider man op ad den brede trappe i imperatorstil. Dvs. det går lidt langsomt, for trappen er skrå på en træls måde. For at sikre, at ingen snyder ved at gå lige op imod trinene,

Dysfunktionalismen

Skrevet af Ditlev V. Petersen

Lørdag, 15. september 2018 20:41 -

er der opsat gelændere, der håndfast guider en ind på den rette, skrå gangart (eet stort trin og så et lille nøk, eet stort trin og så et lille nøk ...). Man kan tage en elevator eller en skjult rullende trappe (moderne mennesker går ikke). Eller man kan overlejlre trappen med en virtuel trappe med rette trin. Så går det nemt nok, men det er temmelig risikabelt.

Indretningen er forvirrende. Loftet er depressionsgråt. Oversigtstegninger sikrer, at man havner i det forkerte hjørne. Dørene til toiletterne var oprindeligt et mesterværk i camouflagekunst. Når man fandt dem, var de i øvrigt så tunge, at man tænkte på en atomsikker bunker. Så de blev holdt åbne med kiler. Hvilket fik støjen fra Dyson-håndtørrerne til at fylde hele bygningen, så de måtte fjernes. De er blevet sat op igen, efter man har fået fat i nogle mere almindelige døre. Vandhaner og sæbedispensere er berøringsfri (hvilket i princippet er en god ide), men de er ikke helt nemme at bruge. De er for subtile. Den første måned sad der post-its med en tekst i retning af »Sæbedispenseren er ikke i stykker«. Biblioteket i Universitetsparken har samme princip på deres toiletter, men af en eller anden grund er det ligetil og fungerer bare.

Ja, så er der et læsehjørne, hvor man kan læse aviser og blade (undtagen de blade der er anbragt et andet sted, der er svært at finde). Det ligger op ad cafeteriaet, hvilket faktisk ikke er noget problem. Cafeteriaet støjer nemlig ikke ret meget – sammenlignet med bulderet fra det ventilationsanlæg, der vist må stamme fra et sted i Hitlers »Atlantvold«.

Neden under DOKK1 løber Letbanen, som oven i købet er begyndt at køre. Der sker godt nok af og til små uheld, når en eller anden forvilder sit køretøj ind på skinnerne eller på anden måde navigerer forkert i de nye kryds på havnen. Det er fordi, folk ikke følger reglerne, må vi forstå. Når folk kører forkert, er det fordi, de er for dumme, ikke fordi krydsene kunne tænkes at være konstrueret »uhensigtsmæssigt«. Om den naturlige selektion kan nå at bringe trafikanternes intellektuelle niveau op på planlæggernes, vil vise sig.

Der er også en cykelsti, en dobbeltrettet cykelsti. Cykelstien afbrydes før DOKK1, for der er nu ikke længere plads til både vej, letbane og cykelsti. Så cyklerne skal enten køre ad Skolegade eller over den nye sti på havnen. Denne sti er smukt og diskret – *meget diskret* – markeret med punkter sat ned i belægningen. Resultatet er, at ingen aner, hvad der er cykelsti, vej eller fodgængerområde.

Da Steve Jobs præsenterede den nye iPhone, var det med store roser til designerne. Den havde en fin metalramme. Og naturligvis en lille, indvendig antenne. Helt usynlig. Meen ... det viste sig hurtigt, at mange glade brugere havde svært ved at bruge telefonen, for antennen

fungerede ikke, hvis man »holdt sin iPhone forkert«. Tilsyneladende havde man ikke testet dimsene på rigtige mennesker.

En af de ting, jeg allerede i 80'erne så komme, var de store dødsstråler. At man var vilde med at forsyne bygninger med store glasfacader, havde jo været gældende i lang tid, men nu begyndte man også at give bygningerne krumme overflader. Det var vist noget med, at de nye CAD-systemer gjorde det overkommeligt at bryde med linealernes tyranni. Så jeg forudså, at en eller anden på et tidspunkt ville konstruere en stor bygning med en konkav glasfacade, og vende denne facade mod syd. Resultatet ville blive, at bygningen kom til at fungere som et gigantisk hulspejl, der ville samle Solens stråler i et brændpunkt. Det ville altså blive ret varmt. En sådan bygning, sarkastisk kaldet »The London Death Ray«, udviste netop denne egenskab. Ingen er døde, men en del biler og en dørmåtte er blevet ødelagt. Og det er vist ingen enlig svale. Hvorfor henvendte jeg mig ikke til arkitekterne? Som en ansvarlig borger bør gøre. Jo, hvem i alverden gider høre på et rablende menneske, der ikke er ingeniør eller arkitekt? Hvad forstand har jeg på arkitektur? Jeg opgav på forhånd, selv om jeg har mere forstand på optik, end visse arkitekter åbenbart havde.

Rejsekortet har fået en stor og velfortjent *bashing* i computerpressen for sine tåbelige metoder på at knytte et betalingskort til en optankningsaftale (Politikens ATS hånede Rejsekortet ved at gengive brugervejledningen med et par spidse tilføjelser). De har også haft en del andre meget særegne designprincipper. Så det vil jeg lade ligge. Men én ting er ikke blevet omtalt. Når det nu var så vigtigt, at man læste, hvad terminalerne viste, når man tjekkede ind (eller ud), hvorfor er der så så mange af disse terminaler, der ikke kan aflæses i dagslys, eller hvis man står lige foran dem? Det ligner jo en lommeregner fra 1980 med flade batterier. Jeg går ind for genbrug, men disse gamle lommeregnere burde nok have været smeltet om.

Brugergrænseflader m.v. med brug af ikoner og nu også »emoji's« er et fænomen. De første skriftsystemer, det være sig det sumeriske, det kinesiske og hieroglyfferne, var oprindeligt en billedskrift. Ikke alt kan udtrykkes med forståelige billeder, så systemerne udviklede sig med særlige modificerende tegn (a la dette er en konge) eller man kunne stave sig frem til ord eller på andre måder udtrykke meget komplicerede meninger. De sumeriske billeder blev forenklet til kileskriften, der tjente mange folk godt i meget lang tid, hieroglyfferne holdt stand men fandtes i forskellige forenkledede former. Deres kompleksitet slog dem dog helt ud, da forskellige semitiske folk fandt på alfabetet: Et billede angav en lyd, flere billeder sattes sammen til ord, så man

Dysfunktionalismen

Skrevet af Ditlev V. Petersen

Lørdag, 15. september 2018 20:41 -

kunne nøjes med få tegn. Kun det kinesiske skriftsystem holdt rigtigt stand (det er dog ikke nemt at genkende de oprindelige billeder i kinesiske skriftegn), så de må jo have gjort noget rigtigt.

Og nu skal vi pludselig til at lære hieroglyffer igen. Ikke alle slipper godt fra det, nogle kommer af vanvare til at udtrykke obscøne eller racistiske meninger, hvilket er meget pinligt. Andre som mig sidder dumt og glør på en dims og prøver at greje, hvad en tøjklamme eller en laborietragt dog kan tænkes at betyde? Hvorfor skrive noget klart og tydeligt, så folk enten skal lære engelsk (det kan de i forvejen), eller skidt skal oversættes (og det går ikke altid godt), når man kan lægge byrden over på brugeren i form af en tegning af en tragt? Brugere skal være ydmyge (for ellers skulle de ikke arve Himmeriget).